

Атанаска Атанасова

Институт за български език „Проф. Л. Андрейчин“
при Българската академия на науките
София, България

Рецензии и обзори

Емилия Пернишка, Стефка Василева. Речник на антонимите в българския език (Второ допълнено и преработено издание). София, Наука и изкуство, 2014. 507 с.

Българската лексикография има дълга и плодотворна история, в резултат на която са създадени многобройни и различни по тип и жанр речници. Резултат от тази лексикографска традиция е и единственият до този момент *Речник на антонимите в българския език*, издаден през 1997 г. В края на 2014 г., почти двацет години по-късно, стана факт второто допълнено и преработено издание на *Речника*.

Новото издание е изработено от същия авторски колектив както първото, а именно чл.-кор. проф. д.ф.н. Емилия Пернишка и Стефка Василева. Трудът се състои от *предговор, словникова част и азбучен показалец*.

В началото на предговора е посочено, че разглежданият лексикографски труд представя значителна част от българските антоними, употребявани в книжовния език. *Речникът* съдържа около 1800 антонимни реда, които включват близо 5000 лексикални единици. Материалът за изработването му е ексцерпиран от богатите лексикални картотеки на Секцията за българска лексикология и лексикография към Института за български език „Проф. Любомир Андрейчин“ при Българската академия на науките, като специално за това второ издание е направено уточнението, че е използван и създаденият в последните години от Секцията за българска лексикология и лексикография електронен корпус, включващ хиляди български текстове от различни жанрове.

В теоретичната част на предговора Емилия Пернишка и Стефка Василева изясняват разбирането си за антонимията като лингвистично явление. Според възприетото от тях схващане антонимията представлява „едно от основните логически и смислови отношения, създадени от човешкото мислене за противопоставяне на нещата от действителността – отношението на **противоположност**“ (с. 5). Тя е „семантично отношение между две противоположни значения на различни лексеми – разнокоренни (*млад* ↔ *стар*, *бавен* ↔ *бърз*) или еднокоренни (*усуквам* ↔ *разсуквам*, *справедлив* ↔ *несправедлив*)“ (с. 9). Именно поради това широко разбиране за антонимията като лексикалносемантично явление антонимните редове може да съдържат както две, така и повече от две лексикални единици, които да бъдат синоними помежду си.

И в това издание Емилия Пернишка и Стефка Василева разделят антоними на: а) *качествени* или *степенни (градуални, контрарни) антоними*, за които е характерно, че означаваният от тези лексеми признак може да се градира, като всички лексеми от антонимния ред са обединени от общо родово понятие (напр. *богат* ↔ *беден*, *близо* ↔ *далеч*); б) *антоними за насоченост (векторни)*, чрез които се противопоставят понятия за посока, за движения и признаци с обратна насоченост (напр. *днес* ↔ *утре*, *горе* ↔ *долу*); в) *антоними за взаимодопълващи се понятия*, при които не е възможно средно положение (напр. *ден* ↔ *нощ*, *симпатичен* ↔ *антипатичен*); г) *обратни* или *обратими (конверсивни) антоними*, чрез които се означават обратими отношения и действия (напр. *губя*

↔ *печеля, подател* ↔ *получател*). От тези четири типа антоними се отделят **квазиантонимите**, които се противопоставят само частично (напр. *разболявам се* ↔ *излекувам се*, *труд* ↔ *почивка*).

Във второто издание авторките отново обръщат внимание на връзката на антонимията с полисемията и синонимията и правят разграничение между езиковата и речевата (контекстовата) антонимия.

Обхватът и структурата на *Речника* следват концепцията, разработена за първото издание. И тук основно се следва азбучният ред за подреждане на антонимите в антонимни редове, който е нарушен в следните случаи: а) първият член е непроизводна в словообразователно отношение лексема, а антонимът ѝ е произведен от нея; б) при пространствена или хронологическа последователност антонимите са подредени в съответствие с нея; в) стилистично маркираните лексеми, които са синоними на неутрални антоними, са посочени след тях. Внимание заслужава и фактът, че лексемите с различните си значения влизат в състава на различни антонимни редове. Поради тази причина може да се изтъкне като положителен приетият от Емилия Пернишка и Стефка Василева подход появата на една лексема като заглавна в повече от един антонимен ред да се означава с индекс, който е арабска цифра, след нея. Също така положително е и направеното разграничение между лексикалните омоними чрез добавяне на римски цифри след лексемата.

В края на предговора, преди самата словникова част, авторките дават информация за основната използвана научна литература, посочват някои източници, от които е ексерпиран илюстративният материал и включват списък с използваните съкращения.

Съвсем очаквано допълнението и преработката засягат преди всичко същинската словникова част на *Речника*. И в това издание е запазена структурата на речниковата статия, състояща се от: заглавен антонимен ред (двучленен или многочленен); описателни дефиниции към лявата и дясната страна на реда или препратка към друг заглавен ред, който вече е дефиниран описателно; илюстративен материал с употребата на антонимите от антонимния ред; производни от заглавните антонимни лексеми.

Промените във второто издание в сравнение с първото са с различен характер, като част от тях са свързани с обогатяване на информацията за антонимните отношения в българския език, а друга – с повишаване на прецизността на тяхното описание. По-важните от тях са:

- Добавяне на нови антонимни редове. Например редът *осанна* ↔ *анатема*, който е включен в допълненото и преработено издание на *Речника*, не присъства в първото.
- Премахване на антонимни редове. Например редът *забирам* ↔ *добирам* от първото издание не е включен във второто.

Освен тези промени по-често се срещат следните:

- Допълване на антонимните редове със синоними. Такава промяна има например при антонимния ред *космат* ↔ *безкосмен*, който във второто издание е разширен до *космат*, *окосмен* ↔ *безкосмен*, *неокосмен*, *гол*², *лис*.
- Отпадане на синоними от антонимните редове. Антонимният ред *зарадвам*, *развеселявам* ↔ *нажالياвам*, *наскърбявам*, *натъжявам*, *разтъжявам* (*разг.*), включен в първото издание, в допълненото и преработено издание е съкратен до *зарадвам* ↔ *натъжявам*, *нажالياвам*, *наскърбявам*, *разтъжявам* (*разг.*).
- Промяна в реда на антонимите, т.е. антонимите от лявата страна на антонимния ред преминават в дясната и обратно. Такава промяна има например при реда *бездарник*¹ ↔ *гений*, който в допълненото издание е преместен на съответното азбучно място и има вида *гений* ↔ *бездарник*¹.
- Промяна в реда на синонимните лексеми. Например в първото издание антонимният ред е *възстановявам се*, *съвземам се* ↔ *грохвам*, *западам*

(разг.), *отпадам*, *рухвам*, докато в това издание редът е *западам*², *грохвам* (разг.), *отпадам*², *рухвам* ↔ *възстановявам се*, *съвземам се*.

- Прецизиране и добавяне на индекси към дадена заглавна лексема, която участва в няколко антонимни реда (срв. *пълен*^{1, 2} от първото издание, макар че участва в четири антонимни реда, и *пълен*^{1, 2, 3, 4} в това издание).
- Прецизиране и разграничаване на лексикалните омоними чрез добавяне на римска цифра след тях. Например в първото издание на *Речника* има само *залепвам*, докато във второто има *залепвам I* и *залепвам II*, които освен по значението си се различават и по категорията преходност/непреходност.

Други разлики, които се срещат в това издание в сравнение с предишното, са отново в посока по-голяма прецизност при представяне на антонимните отношения и са свързани с: разделяне на един антонимен ред на два и повече; промяна в речниковите дефиниции; смяна на примери най-вероятно с цел по-добра илюстрация на употребата на съответния антоним; добавяне на примери след разширяването на антонимния ред със синоними и пр.

Промените в основната част на *Речника* напълно естествено и последователно намират отражение и в показалеца, като го правят още по-пълен, информативен и удобен за употреба не само за езиковеди специалисти, но и за по-широк кръг от читатели.

Направената преработка и допълнение, както и прецизирането на антонимните редове и на допълнителната информация към всеки един от антонимите в тях допринасят това второ издание на *Речника на антонимите в българския език* да бъде един по-добър, по-качествен и по-полезен лексикографски продукт.

✉ Атанаска Атанасова
nassi_n@abv.bg

Публикувано: 15 юли 2015